

1.2. Domácnosti a životní úroveň seniorů

Tabulka 6: Domácnosti nepracujících důchodců starších 60 let podle členů domácností, pohlaví, věku a vzdělání osoby v čele, 2009 (Zdroj: Životní podmínky, ČSÚ)

Domácnosti nepracujících důchodců - osoba v čele starší 60 let	Domácnosti celkem	V tom	
		se 2 a více členy	jednotlivci
Počet domácností	1 069 264	524 975	544 289
Počet členů domácnosti	1 624 702	1 080 413	544 289
Domácnosti v % podle počtu členů			
1	50,9	-	100,0
2	46,6	94,8	-
3+	2,5	5,2	-
Domácnosti v % podle věku osoby v čele			
60-65	19,4	22,4	16,4
66-70	23,0	26,3	19,8
71-75	22,0	22,2	21,9
76-80	19,6	18,3	20,8
80+	16,0	10,7	21,1
Domácnosti v % podle vzdělání osoby v čele			
základní	21,4	12,8	29,7
nižší střední, vyučení	43,3	50,6	36,2
úplné střední	26,5	26,4	26,6
vysokoškolské	8,8	10,2	7,6
Domácnosti v % podle pohlaví osoby v čele			
ženy	42,0	6,2	76,6
muži	58,0	93,8	23,4

Podle šetření Životní podmínky 2009 žilo v ČR v daném roce celkem 1 069,3 tisíc domácností s osobou v čele starší 60 let. Z toho zhruba polovinu představovaly domácnosti jednotlivců.

U vícečlenných domácností s osobou v čele 60+ naprosto převažovaly dvoučlenné domácnosti, kterých bylo téměř 95 %. Tvořily je zejména manželské páry důchodců. Domácnosti důchodců-jednotlivců tvořily ze tří čtvrtin ženy, které se dožívají v průměru vyššího věku.

Z hlediska věku osoby v čele byla u vícečlenných domácností nejpočetnější skupinou věková kategorie 66-70 let. U domácností důchodců-jednotlivců byla nejčetnější věková kategorie 71-75 let.

Více než tři čtvrtiny osob v čele vícečlenných domácností důchodců měly střední vzdělání, z toho maturitu měla jen třetina z nich. U domácností důchodců-jednotlivců měly střední vzdělání tři pětiny osob. Vzhledem k jejich složení (větší podíl starších osob a žen) zde byl také vyšší podíl osob se základním vzděláním.

Tabulka 7: Domácnosti nepracujících důchodců starších 60 let podle druhu bydlení, počtu obytných místností a dalších charakteristik úrovně bydlení, 2009 (Zdroj: Životní podmínky, ČSÚ)

Charakteristiky bydlení domácností nepracujících důchodců - osoba v čele starší 60 let	Domácnosti celkem	V tom	
		se 2 a více členy	jednotlivci
Počet domácností	1 069 264	524 975	544 289
Druh bydlení (v %)			
vlastnické	64,3	74,0	54,9
družstevní	9,8	9,4	10,1
nájemní	19,7	13,5	25,7
u příbuzných	6,1	3,1	9,0
ostatní	0,1	0,1	0,2
Počet obytných místností (v %)			
1	9,8	2,2	17,2
2	29,7	22,5	36,5
3	37,6	43,4	31,9
4	15,9	21,7	10,3
5 a více	7,1	10,2	4,1
Průměrný počet obytných místností na byt	2,84	3,20	2,49
Průměrná plocha na osobu v m ²	43,66	36,13	58,60
Průměrný počet osob na obytnou místnost	0,53	0,64	0,40

V souladu s celkovými trendy v oblasti bydlení převažuje i u domácností nepracujících důchodců bydlení ve vlastním domě nebo bytě, přičemž výraznější podíl této právní formy je u vícečlenných domácností. U jednočlenných domácností důchodců byl naopak vyšší podíl nájemního bydlení a tzv. bydlení u příbuzných, což jsou většinou případy, kdy rodič bydlí se svými dětmi, ale hospodář samostatně. Z údajů dále vyplývá, že není velký rozdíl v průměrné velikosti bytu podle počtu obytných místností mezi jednočlennými a vícečlennými domácnostmi důchodců. Naprostá většina důchodců po odchodu dětí z domova a po případném ovdovění zůstává bydlet ve svém původním bytě a svou bytovou situaci nijak neřeší.

Tabulka 8: Domácnosti nepracujících (ekonomicky neaktivních) důchodců a ekonomicky aktivních osob starších 60 let podle nákladů na bydlení, 2009 (Zdroj: Životní podmínky, ČSÚ)

Náklady na bydlení v domácnostech nepracujících důchodců a v domácnostech ekonomicky aktivních osob	Domácnosti důchodců - osoba v čele starší 60 let			Domácnosti ekonomicky aktivních osob		
	celkem	se 2 a více členy	jednotlivci	celkem	se 2 a více členy	jednotlivci
Počet domácností	1 069 264	524 975	544 289	2 581 609	2 228 576	353 033
Průměrné měsíční náklady na bydlení v Kč	3 877	4 254	3 514	5 228	5 353	4 442
v % z čistých peněžních příjmů	24,9	21,0	31,8	14,5	13,8	22,5
Náklady na bydlení, včetně případného splácení úroků z hypotéky nebo úvěrů, jsou pro domácnost:						
velkou zátěží	24,0	20,0	27,9	19,9	20,3	17,0
určitou zátěží	67,7	72,4	63,1	69,4	70,1	65,1
vůbec nejsou zátěží	8,3	7,5	9,0	10,7	9,6	18,0

Podíl výdajů na bydlení na čistých peněžních příjmech byl u domácností v čele s nepracujícím důchodcem starším šedesáti let zhruba o 10 procentních bodů vyšší než u domácností s ekonomicky aktivní osobou v čele. Rozdíly byly patrné jak u vícečlenných domácností, tak i v případě domácností jednotlivců.

Právě domácnosti jednotlivců se v hodnocení subjektivně pociťované zátěže spojené s náklady na bydlení výrazněji rozcházejí v závislosti na tom, zda v čele domácnosti stojí nepracující důchodci či osoby ekonomicky aktivní. Patrné je to zejména u polárně volených postojů. Zatímco téměř 28 % domácností nepracujících důchodců-jednotlivců uvedlo, že náklady na bydlení jsou pro ně velkou zátěží, mezi domácnostmi ekonomicky aktivních starších šedesáti let stejně odpovědělo pouze 17 %. Naopak variantu odpovědi „nejsou vůbec zátěží“ zvolilo dvakrát tolik ekonomicky aktivních jednotlivců než nepracujících důchodců.

Pociťuje-li domácnost jednotlivce náklady na bydlení pouze jako „určitou zátěž“, nehraje velkou roli, zda je v jejím čele nepracující důchodce nebo osoba ekonomicky aktivní. V případě domácností jednotlivců v čele s nepracujícím důchodcem se potvrzuje předpoklad, že pro ně náklady na bydlení představují velkou zátěž. Domácnosti ekonomicky aktivních jednotlivců zase o něco častěji deklarují, že pro ně tyto náklady nepředstavují zátěž žádnou.

Tabulka 9: Vybrané typy domácností podle průměrného ročního příjmu na osobu a postojem domácnosti k možnostem „vyjít s příjmem“, 2009 (Zdroj: Životní podmínky, ČSÚ)

Průměrný roční čistý peněžní příjem na osobu	Domácnosti ČR celkem	Domácnosti s EA členy	Domácnosti nepracujících důchodců	v tom domácnosti podle věku osoby v čele		
				61-70	71-80	80+
Počet domácností	4 116 364	2 581 609	1 069 264	453 093	445 078	171 094
Roční čistý peněžní příjem na osobu	139 733	148 264	122 935	122 680	123 025	123 476
z toho: sociální příjmy	36 468	15 831	117 201	115 431	118 025	120 385
z toho: důchody	29 417	8 673	114 869	113 553	116 118	115 400
dávky státní sociální podpory	3 618	4 134	201	315	122	71
ostatní sociální příjmy	3 433	3 024	2 131	1 564	1 785	4 914
Domácnost vycházela s příjmem (%)						
s velkými obtížemi	7,9	5,7	6,4	7,0	5,9	6,4
s obtížemi	20,1	18,7	22,0	21,1	21,7	25,1
s menšími obtížemi	36,4	36,0	39,0	39,5	40,4	34,3
docela snadno	24,6	26,7	23,7	25,1	22,6	22,7
snadno	10,0	11,5	8,5	7,0	8,9	11,5
velmi snadno	1,1	1,5	0,4	0,3	0,5	0,0

Domácnosti nepracujících důchodců představují 26 % z celkového počtu českých domácností. Jejich průměrný roční čistý příjem na osobu dosáhl v roce 2008 zhruba 123 tis. Kč, tj. 88 % příjmu průměrné domácnosti v ČR. Z hlediska uvedených věkových skupin přitom nejsou ve výši jejich příjmů významné rozdíly. V subjektivním hodnocení toho, jak domácnosti vycházejí se svým příjmem se výsledky za domácnosti nepracujících důchodců a domácnosti ekonomicky aktivních (EA) osob příliš nelišily. Domácnosti důchodců již většinou nemají výdaje investičního charakteru a svá spotřební vydání zpravidla dokážou přizpůsobit svým příjmům.

Tabulka 10: Finanční možnosti domácností nepracujících důchodců starších 60 let, 2009
(Zdroj: Životní podmínky, ČSÚ)

Co si domácnosti nepracujících důchodců nemohly dovolit - osoba v čele starší 60 let	Domácnosti podle počtu členů			Domácnosti podle věku osoby v čele		
	celkem	se 2 a více členy	jednotlivci	61-70	71-80	80+
Počet domácností	1 069 264	524 975	544 289	453 093	445 078	171 094
Domácnost si nemohla dovolit (%):						
ročně týdenní dovolenou mimo domov	53,1	46,0	60,0	47,2	55,5	62,5
jíst obden maso nebo jeho vegetariánské náhražky	15,4	13,1	17,6	13,8	17,6	13,8
dostatečně vytápět svůj byt	7,6	6,8	8,3	7,9	7,1	7,9
zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 8000 Kč	44,2	34,7	53,3	42,2	43,7	50,9

Domácnosti nepracujících důchodců byly v šetření Životní podmínky mimo jiné dotazovány, co si vzhledem ke své finanční situaci nemohou dovolit.

Mezi zjišťované položky byly zařazeny alespoň týdenní dovolená pro všechny členy domácnosti, dostatečné vytápění bytu, zaplacení neočekávaného výdaje ve výši 8 000 Kč a možnost kupovat si maso (nebo jeho vegetariánské náhražky) aspoň obden. Největší počet domácností si nemohl dovolit týdenní dovolenou mimo domov pro všechny členy domácnosti (alespoň jednou ročně), a to zhruba 53 %. Více než 44 % si potom nemohlo dovolit zaplatit z vlastních zdrojů neočekávaný výdaj ve výši 8 000 Kč.

Odpovědi se lišily v závislosti na počtu členů domácnosti a na věku osoby v čele. Čím starší byla osoba v čele, tím spíše si domácnost sledované výdaje dovolit. Mezi domácnostmi osob starších 80 let si týdenní dovolenou mimo domov nemohlo dovolit 62,5 %, u domácností osob ve věku 61 až 70 let to přitom bylo pouze 47,2 %. Domácnosti jednotlivců měly obecně větší problém dovolit si všechny zjišťované výdaje než domácnosti s více členy.

Tabulka 11: Domácnosti nepracujících důchodců starších 60 let a jejich subjektivní hodnocení svého zdravotního stavu (Zdroj: Životní podmínky, ČSÚ)

Jak hodnotí nepracující důchodci starší 60 let svůj zdravotní stav	Nepracující důchodci		
	celkem	ženy	muži
Počet osob	1 804 554	1 089 932	714 622
Zdravotní stav (%)			
velmi dobrý	1,2	1,1	1,4
dobrý	20,5	19,6	22,0
přijatelný	48,6	48,2	49,2
špatný	23,9	25,3	21,9
velmi špatný	5,8	5,9	5,6
Dlouhodobý zdravotní problém (%)			
nemá žádný zdravotní problém	42,9	41,7	44,8
má zdravotní problém, který neomezuje	12,0	12,0	11,9
má zdravotní problém, který omezuje do jisté míry	31,5	32,4	30,0
má zdravotní problém, který velmi omezuje	13,6	13,8	13,3

Metodika: Otázky týkající se zdravotního stavu není povoleno odpovídat za osoby nepřítomné v okamžiku dotazování. Každý respondent musí odpovídat pouze sám za sebe.

Nepracující důchodci starší 60 let pocítují svůj zdravotní stav nejčastěji jako přijatelný. Zajímavé je že na druhém místě figuruje u žen hodnocení „špatný“, u mužů oproti tomu „dobrý“. Tento rozdíl může být mimo jiné dán i tím, že se ženy dožívají v průměru výrazně vyššího věku než muži a poslední léta svého života už většinou nejsou v dobrém zdravotním stavu. Přitom platí, že rozvedené a ovdovělé osoby posuzují svůj zdravotní stav častěji jako „špatný“ oproti osobám žijícím v manželství (viz Světové šetření o zdraví, 2003, ÚZIS ČR).

Tabulka 12: Nepracující důchodci starší 60 let a jejich zapojení do kulturního a společenského života, 2006 (Zdroj: Životní podmínky, ČSÚ)

Účast nepracujících důchodců starších 60 let na kulturních a sportovních akcích během 12 měsíců	Druhy akcí				
	kino	divadlo	kulturní památky	sportovní události	společenské akce
Počet osob	1 758 596				
četnost návštěv akcí v %					
ani jednou nenavštívil	94,7	78,1	72,6	86,3	84,8
1 - 3krát	4,6	15,6	19,9	6,5	12,7
4 - 6krát	0,7	3,6	4,7	2,5	1,6
7 - 12krát	0,0	1,9	1,9	2,0	0,6
více než 12krát	0,0	0,8	0,9	2,7	0,3

Nepracující důchodci starší 60 let kulturní a sportovní akce téměř nenavštěvují (ať už z důvodů zdravotních, finančních, ad.). Pokud se nějaké z těchto akcí zúčastní, většinou nejvíce třikrát v roce.

Nejméně navštěvované je kino, nejvíce pak kulturní památky (v posledních 12 měsících před šetřením je navštívilo celkem 27,4 %) a divadlo (21,9 %).

Pokud nepracující důchodci navštěvují nějaké akce více než dvanáctkrát do roka (tj. více než jedenkrát za měsíc), jedná se nejčastěji o sportovní události – tato kategorie se týká zejména mužů.

Tabulka 13: Účast nepracujících důchodců starších 60 let na zájmových, politických a dalších akcích během 12 měsíců, 2006 (Zdroj: Životní podmínky, ČSÚ)

Účast nepracujících důchodců starších 60 let na zájmových, politických a dalších akcích během posledních 12 měsíců	Podle pohlaví		Podle věku		
	ženy	muži	61-70	71-80	80+
Počet osob	1 056 329	702 267	911 121	631 584	215 891
Účast v %:					
zájmové organizace a spolky, sportovní oddíly	10,7	21,5	16,7	14,5	8,6
profesní organizace	1,7	4,5	2,8	2,8	2,8
politické strany a hnutí, odbory	2,7	3,6	2,8	3,6	3,0
církevní a náboženské organizace	11,4	8,7	9,9	10,8	10,9
charitativní organizace	3,2	2,4	2,8	3,0	2,7
individuální dobrovolná pomoc starým a nemocným	4,6	3,6	4,6	4,0	2,9
jiné skupiny či organizace	2,9	3,4	3,7	2,2	3,4
Neúčastnili se žádné takové akce	62,8	52,3	56,8	59,1	65,9

Metodika: Data pocházejí z Modulu 2006 o sociální participaci.

Nadpoloviční většina nepracujících důchodců starších 60 let se žádné zájmové, politické či jiné akce během posledních 12 měsíců předcházejících šetření neúčastnila. Ženy se těchto akcí účastnily v průměru méně než muži. Zatímco muži se žádných takových akcí neúčastnili přibližně v 52 %, ženy se takových akcí neúčastnili téměř v 63 %.

Zatímco ženy se nejčastěji účastnily akcí pořádaných církevními a náboženskými organizacemi (11,4 %) a akcí pořádaných zájmovými organizacemi a spolky (10,7 %), muži se jednoznačně nejvíce, zhruba dvakrát více než ženy účastnili druhého jmenovaného (akcí pořádaných zájmovými organizacemi a spolky; 21,5 %), o něco méně než ženy se potom účastnily akcí pořádaných církevními a náboženskými organizacemi (8,7 %), téměř třikrát více než ženy se také účastnily akcí či činnosti profesních organizací (4,5 %, ženy pouze 1,7 %).

Tabulka 14: Frekvence osobních kontaktů nepracujících důchodců starších 60 let s příbuznými a přáteli, 2006 (Zdroj: Životní podmínky, ČSÚ)

Frekvence osobních kontaktů nepracujících důchodců starších 60 let s příbuznými a přáteli	Celkem		Ženy		Muži	
	příbuzní	přátelé	příbuzní	přátelé	příbuzní	přátelé
Počet osob	1 648 926	1 539 899	1 001 661	930 513	647 265	609 387
četnost kontaktů v %						
denně	25,1	8,7	27,1	9,2	22,0	7,8
alespoň jednou týdně	34,5	25,1	35,2	25,8	33,4	24,2
několikrát za měsíc	20,6	25,2	19,3	24,5	22,5	26,2
jednou za měsíc	10,6	22,1	10,1	21,4	11,3	23,2
alespoň jednou ročně	7,4	11,6	7,1	11,4	7,8	11,8
méně často nebo vůbec	1,9	7,4	1,2	7,7	3,0	6,8

Metodika: Data pocházejí z Modulu 2006 o sociální participaci. Dotazovány byly výhradně osoby, které měly nějaké příbuzné, respektive přátele.

Více než 80 % nepracujících důchodců starších 60 let udržovalo s příbuznými osobní kontakt nejméně několikrát za měsíc. 25,1 % z nich mělo s příbuznými osobní kontakt denně, 34,5 % z nich alespoň jednou týdně. Pouze 2 % se se svými příbuznými nevidala vůbec, nebo méně než jednou ročně.

S přáteli se nepracující důchodci starší 60 let vídali výrazně méně často „denně“, oproti stykům s příbuznými (pouze 8,7 % z nich se s přáteli vídalo denně). Pouze necelých 60 % se se svými přáteli stýkalo minimálně několikrát za měsíc, naopak vůbec nebo méně než jednou ročně s nimi udržovalo kontakt 7,4 % nepracujících důchodců starších 60 let.

Podle pohlaví byl významnější rozdíl pouze v případě čtenějších styků s příbuznými. Jednou týdně a častěji se ženy se svými příbuznými stýkaly v 62,3 % případů, zatímco muži jen v 55,5 %. Naopak osobní kontakty s příbuznými méně než jednou ročně nebo vůbec uvedlo více než dvakrát tolik mužů než žen.